

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378:796.071.4

В. В. Бицюк

ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У Конституції нашої країни пріоритетним завданням визначено створення умов для найбільш повного прояву людиною свого особистісного потенціалу в професійній діяльності. Утім, на сьогодні реалізація цього суспільного запиту у площині професійної підготовки учителів фізичного виховання стикається з протиріччям: з одного боку, соціальні інститути вимагають від учителя «бути як усі», а з іншого постійно і творчо у певних ситуаціях виходити за рамки правил.

Запорукою подолання цієї суперечності виступає професійна суб'єктність педагога, дослідженню якої присвячені роботи О. Бартків, Є. Волкової, С. Глазачьова, Д. Зубової, Ю. Журат, Н. Ларіонової, О. Мешко, С. Певної, Т. Северіна, О. Цимбал, С. Шехавцової. У роботах авторів ця професійна якість пов'язується з відношенням педагога до себе як суб'єкту професійної діяльності, яке виражається в здатності виступати її стратегом, ставити й корегувати завдання, усвідомлювати мотиви, самостійно планувати та оцінювати професійні дії.

Разом з тим, аналіз наукових джерел показав, що кожен з авторів обґрунтовує власну дефініцію суб'єктності, а також визначає її показники, вимірювання яких дає змогу зафіксувати рівень суб'єктності особи.

Зважаючи на сказане, а також на те, що у науковому дослідженні будь-якого педагогічного феномена бажаним є не тільки обґрунтування дефініції, а й визначення ознак, за допомогою яких прояви цього феномену можуть бути зафіксовані, *мета статті* – уточнення ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання, а також їхнє представлення у формі структурної моделі.

Методи дослідження – аналіз наукових джерел з наступним узагальненням його результатів; сесія експертів; статистичні методи.

Ми виходимо з того, що професійна суб'єктність вчителя фізичного виховання – це професійна якість, що характеризується його здатністю бути суб'єктом педагогічної діяльності й виражається у спроможності ставити й корегувати її мету у відповідності до соціальних вимог, а також самостійно планувати та оцінювати дії з опредметнення власної педагогічної позиції у ситуаціях навчального процесу.

Для виконання поставлених завдань проведено емпіричне дослідження, яке інтегрувало такі етапи:

- групова сесія експертів;
- складання матриці, стовпці якої розглядаються як варіаційні ряди (що відповідають змінним), а рядки відображають відповіді експертів;
- визначення кількості респондентів, які відмітили певну ознаку професійної суб'єктності вчителя фізичного виховання, як важливу, а також середній бал цієї ознаки;
- визначення рейтингу ознак за кількістю респондентів, які відзначили їх як важливі;
- обговорення та узагальнення результатів.

Отже, першим етапом дослідження стало проведення групової сесії експертів – зборів фахівців з метою організації взаємодії та з'ясування їх поглядів на предмет дослідження [2, с. 26].

Ця сесія дозволила забезпечити усебічний аналіз ознак суб'єктності з точки зору системи освіти. У нашому випадку експертами виступили викладачі кафедри управління фізичною культурою та спортом Запорізького національного технічного університету, загальна чисельність яких становила 16 осіб.

Сесія фахівців була проведена на науковому семінарі кафедри управління фізичною культурою та спортом Запорізького національного технічного університету. Відмітимо, що проведення сесії передбачало присутність модератора, яким виступила авторка статті. Завдання модератора полягало у мотивації групи до конструктивної співпраці.

Експертам було запропоновано обрати із переліку 3–8 найбільш важливих ознак суб'єктності вчителя фізичного виховання (у професійному контексті) і оцінити їхню значущість у балах від 1 до 8. Анкетування проходило анонімно (результат не ідентифікувався).

Після первинної обробки даних дослідження і вилучення недостовірних анкет, в електронній таблиці Excel було складено матрицю стовпці якої розглядаються як варіаційні ряди (що відповідають змінним), а у рядках відображалися дані анкетування.

Наступним кроком стало визначення кількості респондентів, які відмітили ознаку, як важливу, а також середній бал цієї ознаки.

Після цього отримані дані було упорядковано за рангом згідно з їхньою значущістю.

Останнім кроком стало повторне обговорення отриманих результатів з метою надання кожній з них остаточної характеристики у професійному контексті та визначення найбільш адекватних та повних формулювань характеристик суб'єктності, оскільки фахівці часто маючи на увазі одне й теж, висловлювали свої думки дещо по різному.

Результати описаних дій наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг ознак суб'єктності вчителів фізичного виховання з точки зору викладачів профільного факультету (n = 16)

№ з/п	Ознака суб'єктності	Кількість експертів, %	Середній бал
1	Сприйняття і позиціонування себе як суб'єкту у повсякденних та професійних ситуаціях	91,7	7,8
2	Прагнення до професійного та особистісного розвитку	75	7,1
3	Здійснення вчинків на основі свідомих моральних переконань	75	7,0
4	Ситуаційна сміливість, рішучість	75	7,0
5	Прагнення до самореалізації	58,3	6,6
6	Спонтанність і легкість особистісних проявів	50	6,0
7	Конструктивність розв'язання професійних та особистісних конфліктів	50	7,0
8	Внутрішній локус контролю	50	6,2
9	Особиста відповідальність	50	5,3
10	Сформованість образу професійного майбутнього	50	5,2

Спираючись на дані, приведені у таблиці 1 нами визначено ознаки, що отримали найбільший ступінь однастайності експертів. Зокрема, ознаки, які відзначені більше ніж 75% експертів і середньозважений ранг яких становитиме найбільш високий бал, розглядалися як найбільш важливі характеристики професійної суб'єктності майбутніх вчителів фізичного виховання.

Слід відзначити, що взагалі, експертами було названо близько 20-ти ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання. Проте, ознаки, що згадані менш ніж 50% респондентів, ми не включили до таблиці 1, не вважаючи їх інформативними.

Вищеописані процедури дали змогу отримати упорядкований й обґрунтований перелік найбільш важливих ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання. Цей перелік включав наступні позиції.

По-перше, прийняття суб'єктної позиції у професійних ситуаціях, що передбачає активну взаємодію з професійним оточенням у якій вчитель виступає суб'єктом, який цілеспрямовано впливає на колег, учнів та їхніх батьків з метою утвердження та реалізації своєї педагогічної позиції.

По-друге, прагнення до професійного та особистісного розвитку, джерелом якого виступає виникнення, боротьба та подолання суперечностей, що виникають у професійній діяльності.

По-третє, здійснення вчинків на основі свідомих моральних переконань, які виражаються у діях, що є наслідком свідомого самовизначення вчителя. У таких актах волі учитель стверджує себе як

особистість стосовно інших людей, себе самого, групи, суспільства та природи.

По-четверте, ситуаційна сміливість, рішучість, яка виражається у здатності в разі виникнення небезпеки для особистісного авторитету або престижу зберігати високий рівень організації психічних функцій та не знижувати якість професійної діяльності, діючи при цьому на основі оцінювання ситуації та уміння йти на виправданий ризик заради досягнення мети

Отже, узагальнюючи результати емпіричних досліджень, викладених вище, побудуємо структурну модель професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання (рис. 1).

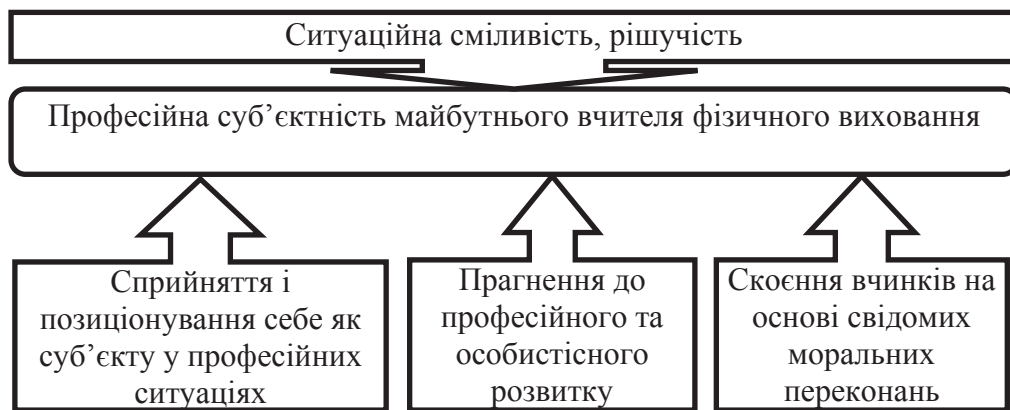

Рис. 1. Структурна модель професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання

Вважаємо, що представлена структурна модель адекватно представляє суб'єктність майбутнього вчителя фізичного виховання у формі, прийнятній для сприйняття науковою спільнотою. Ця структурна модель може слугувати також основою для визначення відповідних критеріїв та створення на їхній основі інформативної діагностичної методики.

Обговорення результатів дослідження. Обґрунтована структурна модель професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання може вважатися достатньо достовірною, оскільки спирається на емпіричні дані, а також значною мірою відповідає результатам досліджень О. Бартків [1], С. Глазачьової [3], С. Певної [4], А. Плеханової [5], З. Рябікіної [6] та інших дослідників, якими визначені схожі характеристики соціальної та професійної суб'єктності людини.

Так, наприклад, на думку А. Плеханової, суб'єкта соціальних (професійних) відносин характеризують такі атрибути:

- активність;
- свобода (здатність до самовизначення своєї активності і несення відповідальності за неї);

- креативність (широкий поведінковий репертуар та поведінкова гнучкість);
- цілісність (психологічна цілісність «Я», наявність меж «Я», здатність розширювати межі свого «Я» до розмірів контексту, в якому проявляється активність);
- опосередкованість (знання і уміння застосовувати правила того контексту, в якому функціонує суб'єкт;
- здатністю до рефлексії суб'єктивного досвіду, а також власних програм дій);
- самоцінність (усвідомлення своєї соціальної цінності) [5].

У дослідженнях З. Рябікіної подано такі характеристики «істинної суб'єктності» особистості, які «працюють» на її розвиток по висхідній лінії:

- власна (невід'ємна) активність на тлі оптимального співвідношення потреб з можливостями, наданими умовами життя;
- оптимальна збалансованість усіх особистісних буттєвих просторів;
- сприйняття і позиціонування себе як суб'єкта, внутрішня потреба займати суб'єктну позицію;
- цілісність сприйняття свого життя, внутрішній локус контролю та ситуаційна сміливість;
- переживання свого буття як «автентичного існування»;
- спонтанний прояв суб'єктних характеристик у співвідношенні із мінімальною ціною особистісних витрат;
- масштаб виникаючих особистісних суперечностей і рівень їхньої конструктивності;
- гармонійне співвідношення активності і діяльності у кожному з особистісних буттєвих просторів;
- відповідальність за скоєне та не скоєне;
- уміння приймати рішення на основі свідомих моральних переконань, що виступають в якості сталих регуляторів особистісної активності [6, с. 34].

Як бачимо, визначені у нашому дослідженні ознаки професійної суб'єктності лежать в «єдиному полі» думок наших попередників.

Таким чином, перелік найбільш важливих ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання включає такі позиції: сприйняття і позиціонування себе як суб'єкту у професійних ситуаціях; прагнення до професійного та особистісного розвитку; скоєння вчинків на основі свідомих моральних переконань; ситуаційна сміливість, рішучість.

Напрямок подальшого дослідження вважаємо визначення на основі визначених ознак суб'єктності критеріїв та показників успішності фахової підготовки вчителів фізичного виховання, а також створення діагностичного інструментарію.

Список використаної літератури

1. **Бартків О.** Суб'єктність педагога. Теоретичний аналіз проблеми / Бартків О., Дурманенко Є. // Молодь і ринок. – 2014. – № 11 (118). – С. 37–41.
2. **Буренко М. С.** Формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів у процесі вивчення циклу професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Буренко Марина Сергіївна. – Запоріжжя, 2012. – 224 с.
3. **Глазачев С. Н.** Субъектность как профессиональная компетентность педагога [Электронный ресурс] / С. Н. Глазачев, С. С. Кашлев, Н. И. Соколова // Вестник международной академии наук (русская секция). – 2011. – Специальный выпуск. – С. 20-25. – Режим доступа: http://www.heraldrsias.ru/download/articles/04_Kashlev.pdf.
4. **Певна С. Є.** Суб'єктна позиція як основа професійного становлення студента // Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – 2012. – № 1 (3). – С. 24–30.
5. **Плеханова А. В.** Особенности субъектности личности руководителей. URL : http://psihologia.biz/psihologiya-psihologiya-obschaya_693/plehanova-osobennosti-subyektnosti-lichnosti-19786.html.
6. **Рябикина З. И.** Субъектно-бытийный подход: преемственность традиций [Электронный ресурс] / З. И. Рябикина, Г. Ю. Фоменко // Человек. Сообщество. Управление. – 2009. – № 4. – С. 26–37. – Режим доступа: http://chsu.kubsu.ru/arhiv/2009_4/2009_4_RyabikinaFomenko.pdf (дата обращения: 23.04.2016).

Бицюк В. В. Ознаки професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання

У статті на основі даних емпіричного дослідження уточнено зміст ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання, які представлено у формі структурної моделі. Встановлено, що перелік найбільш важливих ознак професійної суб'єктності майбутнього вчителя фізичного виховання включає такі позиції: сприйняття і позиціонування себе як суб'єкту у професійних ситуаціях; прагнення до професійного та особистісного розвитку; скоєння вчинків на основі свідомих моральних переконань; ситуаційна сміливість, рішучість. Напрямами подальшого дослідження вважаємо розроблення на основі представленого конструкту критеріїв та показників професійної суб'єктності, та створення на їхній основі ефективної діагностичної методики.

Ключові слова: професійна суб'єктність, ознаки, майбутній вчитель, фізичне виховання.

Бицюк В. В. Признаки профессиональной субъектности будущего учителя физического воспитания

В статье на основе данных эмпирического исследования уточнено содержание признаков профессиональной субъектности будущего

учителя физического воспитания, которые представлены в форме структурной модели. Установлено, что перечень наиболее важных признаков профессиональной субъектности будущего учителя физического воспитания включает следующие позиции: восприятие и позиционирование себя как субъекта в профессиональных ситуациях; стремление к профессиональному и личностному развитию; совершение поступков на основе сознательных нравственных убеждений; ситуационная смелость, решительность. Направлениями дальнейшего исследования считаем разработку на основе представленного конструкта критериев и показателей профессиональной субъектности, и создание на их основе эффективной диагностической методики.

Ключевые слова: профессиональная субъектность, признаки, будущий учитель, физическое воспитание.

Bytsiuk V. Features of Future Physical Education Teacher's Professional Subjectivity

In the article, basing on empirical research data the author specifies content of future physical education teacher's professional subjectivity features and represents them as a structural pattern. It is defined that the most important features of future physical education teacher's professional subjectivity can be named several characteristics. First of all, accepting subjective attitude in vocational situations, which means active collaboration in vocational environment where a teacher acts as a subject that has purposeful influence on his colleagues, pupils and their parents aiming to approve and fulfill one's own pedagogical attitude. Secondly, both professional and personal development seeking, the source of which, in author's opinion, can be genesis, struggle and coping with contradictions, rising in professional activity. The third characteristic should be stressed is that behavior which is based on ethical beliefs and represent into actions as a sequence to conscious teacher's self-determination. It is claimed that in such volitions a teacher confirms one's personality towards oneself, other people, group, society and natural world. Fourthly, situational courage, self-determination which is embodied in ability to hold up psychical functions organization on high level in case risk of the outbreak of personal authority or reputation failure and not to compromise the quality, reducing professional activity performance, acting according to situation assessment and justified risk-taker's skills for meeting goals. The author believes that the further research trend should be defined as designing professional subjectivity criteria and factors on the submitted construct basis. Moreover, efficient diagnosis model is to be created using these data.

Key words: professional subjectivity, features, future teacher, physical education.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2018 р.

Прийнято до друку 25.05.2018 р.

Рецензент – д. пед. н., доц. Мазін В. М.